

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ – ΤΙ ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΕΙ

Η επικοινωνία είναι ένας γενικός όρος ο οποίος περικλείει τους όρους ομιλία και λόγος. Επικοινωνία είναι η μεταβίβαση και πρόσθιψη μηνυμάτων. Αναφέρεται σε οποιοδήποτε μήνυμα, όχι μόνο στα υψηλά δομημένα συμβολικά μηνύματα του λόγου.

Η επικοινωνιακή διαταραχή είναι μία βλάβη στην ικανότητα πρόσθιψης, μεταβίβασης, επεξεργασίας και κατανόησης ιδεών ή λεκτικών, μη λεκτικών και γραφικών συμβολικών συστημάτων. Μία επικοινωνιακή διαταραχή μπορεί να είναι εμφανής στις διεργασίες της ακοής, του λόγου ή/και της ομιλίας, και να κυμαίνεται στη σοβαρότητα από ήπια έως σοβαρή. Μπορεί να είναι αναπτυξιακή ή επίκτητη. Τα άτομα μπορεί να εκδηλώνουν μία ή συνδυασμό επικοινωνιακών διαταραχών. Μία επικοινωνιακή διαταραχή μπορεί να καταλήξει σε βασική αναπηρία ή μπορεί να είναι δευτερεύουσα σε άλλες αναπηρίες.

Διαταραχή ομιλίας

Η διαταραχή ομιλίας είναι η δυσκολία της άρθρωσης των ήχων της ομιλίας, της ευχέρειας στη ροή της ομιλίας ή/και της φωνής.

- ▶ Η αρθρωτική διαταραχή είναι η μη τυπική παραγωγή των ήχων της ομιλίας, η οποία χαρακτηρίζεται από αντικαταστάσεις, παραλείψεις, προσθήκες ή αλλοιώσεις που μπορεί να δυσχεραίνουν την καταληπτότητα.

Η άρθρωση γενικά είναι η μετατροπή του λαρυγγικού περιοδικού ήχου σε έναρθρο λόγο. Στη μετατροπή αυτή συμβάλλουν τα χείλη, τα δόντια, η γλώσσα, η υπερώα, οι μύες του προσώπου, η κάτω γνάθος.

- ▶ **Η διαταραχή ροής της ομιλίας** είναι η διακοπή στη ροή της ομιλίας, η οποία χαρακτηρίζεται από μη τυπική ταχύτητα, ρυθμό και επαναλήψεις σε ήχους, συλληλαβές, πλέξεις και φράσεις. Μπορεί να συναδεύεται από υπερβολική ένταση και από δευτερεύουσες ιδιομορφίες. Επίσης, είναι σημαντικό να αξιοθεούνται και οι συναισθηματικές προεκτάσεις του τραυματισμού.
- ▶ **Οι διαταραχές φώνησης** χαρακτηρίζονται από την ανώμαλη παραγωγή ή/και απουσία της φωνητικής ποιότητας, ύψους, έντασης, αντίχνησης ή/και διάρκειας, η οποία είναι ακαταλληλή για την ηλικία και το φύλο του ομιλητή. Σύμφωνα με τη Mathieson (2002), οι διαταραχές φώνησης χωρίζονται σε πειτουργικές (υπερβολική μυϊκή ένταση με ή χωρίς αλλαγές στον λάρυγγα και ψυχογενείς) και σε οργανικές (κατασκευαστικές ανωμαλίες, νευροιογικές βλάβες, ενδοκρινοιογικές διαταραχές, λαρυγγικές ασθένειες).

Η δυσαρθρία και η απραξία αποτελούν διαταραχές ομιλίας.

Η δυσαρθρία είναι μία νευρογενής, επίκτητη διαταραχή της ομιλίας, η οποία επηρεάζει τα 5 υποσυστήματα της ομιλίας: άρθρωση, φώνηση, αναπνοή, αντίχνηση και προσωδία. Τα είναι της δυσαρθρίας είναι τα ακόλουθα: χαλαρή, σπαστική, δυσαρθρία λόγω μονόπλευρης βλάβης των άνω κινητικών νευρώνων, αταξική, υπερκινητική, υποκινητική, μικτή.

Η απραξία αποτελεί επίσης μία επίκτητη διαταραχή της ομιλίας. Αφορά την παραγωγή εκούσιων διαδοχικών κινήσεων των οργάνων της ομιλίας. Η απραξία μπορεί να είναι ήπια, μέτρια και σοβαρή. Στην ήπια απραξία παρατηρούνται ασταθή λάθη με ήπιες διαταραχές στην άρθρωση, ενώ στη σοβαρή απραξία μπορεί να μην υπάρχει ακόμα και καθόλου ομιλία.

Διαταραχή πόγου

Η διαταραχή πόγου είναι η διαταραγμένη κατανόηση ή/και χρήση των προφορικών, γραπτών ή/και άλλων συμβολικών συστημάτων. Η διαταραχή μπορεί να αφορά:

- ▶ τη μορφή της γλώσσας (φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη)
- ▶ το περιεχόμενο της γλώσσας (σημασιολογία)
- ▶ τη χρήση της γλώσσας στην επικοινωνία (πραγματολογία) σε οποιονδήποτε συνδυασμό.

Μορφή της Γλώσσας

- ▶ Η φωνολογία είναι το σύστημα των ήχων μίας γλώσσας και οι αρχές ή κανόνες με τους οποίους συνδυάζονται τα φωνήματα ανάλογα με τη θέση τους μέσα στη πέξη. Οι κανόνες αυτοί καθορίζουν τους δυνατούς και μη δυνατούς συνδυασμούς των ήχων. Η φωνολογία μετεπά τους φθόγγους από πειτουργική άποψη. Για τη φωνητική πραγμάτωση της γλώσσας πολύ σημαντικά είναι και τα υπερτυμηματικά στοιχεία της γλώσσας όπως ο ρυθμός, ο τόνος, η παύση και ο επιτονισμός.
- ▶ Η μορφολογία μετεπά τα μορφήματα και τις συνταγματικές τους σχέσεις στον σχηματισμό των πέξεων, στην κλίση, στη σύνθεση και στην παραγωγή τους.
- ▶ Η σύνταξη είναι το σύστημα που διέπει τη σειρά και τον συνδυασμό των πέξεων για τη διαμόρφωση προτάσεων αλλά και τις σχέσεις μεταξύ των στοιχείων μίας πρότασης. Αρχικά, η ομιλία του παιδιού αποτελείται από μονοθεκτικές εκφράσεις. Οι μονοθεκτικές εκφράσεις του παιδιού μπορεί να αντιστοιχούν σε περίπλοκες και διαφορετικές σημασίες και επομένως σε μία ή περισσότερες φράσεις ή προτάσεις που θα χρησιμοποιούσαν οι ενήλικες. Το στάδιο των μονοθεκτικών εκφράσεων ονομάζεται διαφορετικά ολοφραστικό στάδιο. Για παράδειγμα, μία μονοθεκτική έκφραση

όπως το «μαμά» μπορεί να αναφέρεται σε καταφατική πρόταση όπως «θέλω τη μαμά» ή «αυτό είναι της μαμάς» ή σε μία ερωτηματική πρόταση όπως «πού είναι η μαμά;». Οι μονοθετικές εκφράσεις συνδυάζονται σταδιακά με ιδιαίτερους τρόπους. Συνήθως αυτό αρχίζει να συμβαίνει στο τέλος του δεύτερου χρόνου της ζωής. Τα πρώτα στάδια ανάπτυξης της γραμματικής χαρακτηρίζονται από τη συστηματική απουσία συγκεκριμένων συντακτικών κατηγοριών από τις προτάσεις του παιδιού. Πρόκειται για το φαινόμενο της τηλεγραφικής ομιλίας, κατά την οποία οι προτάσεις των παιδιών θυμίζουν τα τηλεγραφήματα των ενηλίκων. Μετά τη λήξη της τηλεγραφικής ομιλίας γύρω στα δυάμισι έτη, οι προτάσεις μεγαλώνουν και ως προς το μήκος και την εσωτερική περιπλοκότητα.

Περιεχόμενο της Γλώσσας

Η σημασιολογία είναι το σύστημα που ορίζει τις σημασίες των λέξεων και προτάσεων – η μελέτη των οποίων ονομάζεται αντίστοιχα λεξική και δομική σημασιολογία.

Χρήση της Γλώσσας

Η πραγματολογία είναι το σύστημα που συνδυάζει τα παραπάνω γλωσσικά στοιχεία στη λειτουργική και κοινωνικά κατάλληλη επικοινωνία.

Η πραγματολογία αφορά λεκτικές επικοινωνιακές πράξεις αλλά και μη λεκτικές όπως η στάση του σώματος, οι χειρονομίες, οι εκφράσεις του προσώπου, η σωστή χρήση λέξεων, η εναλλαγή του ύφους σε ενήλικες και συνομήλικους, η επιλογή, εισαγωγή, διατήρηση και αλλαγή ενός θέματος συζήτησης. Επίσης περιλαμβάνει την εναλλαγή των ρόλων σε έναν διάλογο.

Η πραγματολογία είναι σημαντική για την επιτυχημένη κοινωνική ανάπτυξη. Οι κοινωνικές κυρώσεις που σχετίζονται με την πραγμα-

τολογική διαταραχή, παρακωλύουν την αθλητεπίδραση και επομένως εμποδίζουν τη μεθιλοντική ανάπτυξη μειώνοντας τις ευκαιρίες του ατόμου για πειραματισμό και μάθηση.

Η πραγματολογία είναι σημαντική, επειδή αναπτύσσεται νωρίς. Πολλοί συμφωνούν για την προτεραιότητα της πραγματολογικής αξιολόγησης σε σχέση με την αξιολόγηση των υπόλοιπων τομέων του πόγκου και την αξιολόγηση της ομιλίας. Αναπτυξιακά, η πραγματολογία προηγείται της απόκτησης της ομιλίας και των υπόλοιπων τομέων του πόγκου, ενώ στους ενήλικες και στα μεγαλύτερα παιδιά η πραγματολογική γνώση, η αυτοπεποίθηση και η δεξιότητα θεμελιώνουν τις ατομικές και επικοινωνιακές χρήσεις του πόγκου σε όλες τις μορφές του (προφορική, γραπτή και νοηματική).

Η πραγματολογία συμβάλλει στη γενίκευση. Η γενίκευση των δεξιοτήτων στα παιδιά και στους ενήλικες δεν πρέπει να θεωρείται δινδομένη. Η γενίκευση μπορεί να μην επιτευχθεί ή να είναι περιορισμένη διακύμανσης όταν η παρέμβαση εστιάζεται αποκλειστικά στους τομείς της γραμματικής και της φωνολογίας. Με αυτόν τον τρόπο οι δεξιότητες πόγκου και ομιλίας που αποκτώνται περιορίζονται στην κατάσταση στην οποία διδάχθηκαν. Η αποτελεσματικότητα της θεραπείας πρέπει να κρίνεται με βάση το πώς λειτουργούν οι ασθενείς σε μη κλινικά περιβάλλοντα.

Παράγοντες οι οποίοι αποτελούν αιτίες εμφάνισης δυσκολιών στην πραγματολογία είναι οι διάφορες νευρολογικές ή ψυχιατρικές διαταραχές, η αργή γνωστική ή γλωσσολογική επεξεργασία, τα γλωσσικά προβλήματα, η ανωριμότητα και τα προβλήματα προσωπικότητας. Επίσης διάφοροι περιβαλλοντικοί παράγοντες, η μειωμένη αθλητεπίδραση με άλλα άτομα, η έλλειψη αυτοπεποίθησης, η χαμηλή αυτοεκτίμηση, η αμυντικότητα, η φτωχή φαντασία, η αδύναμη ή απούσα «θεωρία του νου», η διάσπαση προσοχής, η δυσκολία εύρεσης λέξεων επίσης συμβάλλουν στην πραγματολογική δυσκολία.

Σοβαρές πραγματολογικές διαταραχές παρουσιάζουν άτομα με